

נחלק אלהו

רחל אמנו הודתה דוקא על הדברים הקטנים

ומענין לענין באותו ענין, אצל רחל נאמר (בראשית ל, כג) כשילדה את יוסף: ותהר ותלד בן ותאמר אסף ד' את חרפתי, וכתב רש"י: מה זה אסף ד' את חרפתי? ואגדה, כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה - אם בלי כוונה האשה שוברת כלי, היא מרגישה נבוכה, אין לה במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו, כשיש לאשה בן ונשבר כלי, מי שבר כלי זה? בנך! מי אכל תאנים אלו? בנך! ולכן: עכשיו אסף ד' את חרפתי.

שואלים הבעלי מוסר: זה רחל אמנו? בשביל זה היא היתה צריכה בן? זה מה שהיא היתה צריכה? בשביל אסף ד' את חרפתי היא אמרה: ואם אין מתה אנוכי, שאם היא תשבור כלי בלי כוונה אפשר יהיה לתלות בבן? זה הכל?! בזה התעסקה רחל שהיתה מהאמהות שבנו את כלל ישראל?

אלא ביאורו: אדרבא - זהו גדלוה של רחל אמנו! ודאי שהיא הודתה על כך שזכתה לבן, שזכתה להיות אמא של כלל ישראל, ולהביא את יוסף הצדיק, ושבטים בישראל, אבל היא אמרה: אני זוכרת להודות עוד, אני זוכרת את הכאב הקטן הזה שהיה לי כשנשבר כלי שלא יכולתי להגיד שזה בגלל הבן, אפילו עד הנקודה הזאת ההודאה מגיעה! לא שעל זה כל ההודאה, אלא היא זוכרת אפי' את הנקודה הזאת בהודאה!!

תמיד צריך לזכור את כל כל הפרטים עד הקטן שבהם ולהודות עליהם.

ויפן פרעה ויבוא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת (ז, כג). למופת המטה שנהפך לתנין, ולא לזה של דם (רש"י). ביאור השייכות בין האות של המטה למכת דם

היה קשה לרש"י: מה זה גם לזאת? הרי גם ריבויא הוא, ודם היתה המכה הראשונה, ומה בא לרבנות? אלא שלא שת לבו לא למופת של המטה שנהפך לתנין, ולא למכת דם.

אלא שהדבר צריך ביאור: לאיזה צורך הוזכר פה אף המופת שנהפך המטה לתנין, הרי סדר הדברים שבתחילה כשבאו משה ואהרן אל פרעה, אמר להם פרעה: תנו לכם מופת, ומשה אמר לאהרן: קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין, אך פרעה התעלם מזה, וכן החרטומים המכשפים. ואח"כ ציווה הקב"ה למשה: אמור אל אהרן קח מטך ונטה ירך על מימי מצרים והיה דם בכל ארץ מצרים, וכי יש פה איזה סיכום ביניים? שאחרי מכת דם נאמר שפרעה לא שם לב - התעלם, גם מזה וגם מהמופת של התנין? בשביל מה מזכירים פה את המופת של התנין?

והביא בזה בספר פנים יפות חשבון יפה מאד לבאר הענין בשם מהר"י הורביץ ז"ל: פרעה אמר למשה ואהרן תנו לכם מופת, אמרו לו משה ואהרן: הרי לך, בבקשה "וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין" - מופת עצום, המטה נהפך לתנין.

אך פרעה היה לו טענה: הוא קרא לכל החרטומים - לילדים מהגן, במצרים היו מלמדים כישוף ילדים מהגן, הגנת הביאה סוללה של ילדים - וכולם לקחו מקלות קטנים השליכו אותם לארץ ונהפכו לתנינים, אמר להם פרעה: וכי תבן אתה מכניס לעפריים? זה מופת? אתם לא יודעים שכל הכשפים ברשותי הן?

אמר משה לפרעה: ככה! אתה אומר שזה כישוף ולא מופת?! מיד חזר מטה אהרן להיות מטה, ויבלע מטה אהרו את מטותם, לכישוף יש מגבלות: דומם לא יכול לבלוע ע"י כישוף, והנה מטה אהרן בלע את מטותם, הרי לך ראייה שזה לא כישוף - שזה יד ה'.

לכן אמור לבני ישראל אני ה', והוצאתי אתכם סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים, וידעתם כי אני ה' אלוקיכם המוציא אתכם סבלות מצרים. (ו, ו-ז).

לפקוח עינים ולהודות לה' על כל החסדים גם על הדברים קטנים

בפסוקים אלו מוזכרים, ארבע לשונות של גאולה, 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתי'. אומר ר' איצ'ל וואלוז'ינר: ארבע לשונות אלו אינם ביטויים בלבד של הגאולה, אלא הם ארבעה שלבים של הגאולה:

"לכן אמור לבני ישראל אני ד' והוצאתי אתכם סבלות מצרים" זהו השלב הראשון - שיצאו מקושי השעבוד מתחת סבלות מצרים, ותחילתו היה כשהתחילו לבוא המכות על מצרים, שהקלו מעליהם את השיעבוד.

"והצלתי אתכם מעבודתם" זהו השלב השני - לא רק קושי השעבוד הורד מעליהם, אלא בכלל נתבטלו מהעבודות, אבל עדיין הם נשארו בתואר של עבדים בלי לעבוד בפועל.

השלב השלישי - "וגאלתי אתכם" כלל ישראל השתחררו לגמרי מלהיות עבדים, אפילו שם עבדים כבר לא היה להם.

והשלב הרביעי - "ולקחתי אתכם לי לעם" זה שלב נוסף של הגאולה, ולא ענין לעצמו, אלא כך הוא סוף הגאולה שנהיו עם ד', זהו השלב הרביעי.

אולם בפסוק זה אנו מוצאים יסוד חשוב, אחרי שהוזכרו כל ארבעת שלבי הגאולה, ונאמר: ולקחתי אתכם לי לעם, חוזר הכתוב ואומר: וידעתם כי אני ד' אלוקיכם המוציא אתכם סבלות מצרים, מכל ארבעת שלבי הגאולה חזר הכתוב והדגיש את השלב הראשון: "המוציא אתכם" - היציאה מסבלות מצרים ומקושי השיעבוד.

מה בא זה ללמדנו?

מבואר פה יסוד גדול: אדם מוקף בכל ימי חייו בחסדי ה', כל דרכיו והליכותיו מסובבים בחסד וברחמים, ובדרך כלל כשם שצרות אחרונות משיכחות את הראשונות, כך החסדים האחרונים משיכחים את הראשונים, גם אדם שזוכר ושם ליבו לחסדי ה' עמו, את החסדים שהיו לו בתחילה - החסדים הקודמים הוא שוכח! הקב"ה מצוה את בני ישראל: גם כשתגיעו לשלב האחרון, כשתהיו כבר במצב של: ולקחתי אתכם לי לעם, תזכרו תמיד להודות - להגיד נשמת, לא רק על השלב האחרון, לא רק על החסדים שמקיפים אתכם כעת, אלא: 'וידעתם' אף את ההתחלה 'כי אני ד' אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים' גם בשעה זו אל תשכחו את החסדים הגדולים שהיו לכם בתחילה.

יהודי נולד לו נכד, הוא שמח! הוא מודה לקב"ה! על מה הוא שמח? על הנכד החדש שנולד לו! אבל אין נולד נכד? חיתנת את הבת שלך? זה לא כל כך פשוט!! יש כאלה ששנים על גבי שנים בשידוכים עד שמוצאים את הראוי להם, גם על זה צריכים להודות!!! וזה שיש לך בת? לא כולם זוכים שיש להם בת!! וזה שאתה עצמך התחתנת? לא כל אחד זוכה להתחתן!!! זה שזכית בכלל להגיע לגיל הזה? כשנולד נכד צריכים לזכור את כל החסדים, ועל כולם להודות: שהתחתנת, ונולדה לי בת, וחיתנת אותה, והגעתי לגיל הזה!!!

וידעתם כי אני ד' אלוקיכם 'המוציא אתכם' מתחת סבלות מצרים!!!

עבודת האדם לשנות את הטבע וההרגל - מהעבודות הקשות שבמקדש

פירוש נוסף אומר ר' איצ'ל וואלוז'נר: שגור בפי העולם, כשרוצים לבטא על דבר שאין בו ממש כלל, אומרים: לא דובים ולא יער, מה מקור הפתגם הזה?

ליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא: הגמ' במסכתא סוטה מו ע"ב אומרת: על האמור אצל אלישע כשעלה מיירחו אל בית אל (מלכים ב ב, כג-כד): "ונערים קטנים יצאו מן העיר" מה זה נערים קטנים? אמר רבי אלעזר: מנוערים מהמצוות, "ויקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח" - אנשים קטנים מנוערים מהמצוות החלו לבזות את אלישע הנביא אחרי שנסתלק אליהו מעל ראשו, ואלישע: "ויראם ויקללם בשם ה'" אלישע נתן בהם את עינו ויקללם, ומיד: "ותצאנה שתיים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים" - מהיכן הגיעו לשם דובים? פליגי בה רב ושמואל: חד אמר נס, וחד אמר נס בתוך נס, מאן דאמר נס - יער הוה, דובים לא הוו; מאן דאמר נס בתוך נס - לא יער הוה ולא דובים הוו.

לדעת חד מהנך אמוראי, היה שם כבר יער, אולם ביער הזה לא היו דובים ונעשה נס ונבראו דובים, ואיך סבר, לא דובים ולא יער, לא היה שם כלום לא דובים היו שם ואף יער לא היה שם, ונעשה נס ונברא יער ובו דובים.

שואלת הגמ': וליהוי דובים ולא ליהוי יער? בשביל מה צריך לברוא גם יער? שיבואו דובים בלי יער ויבקעו בהם? מתרצת הגמ': דבעית - דובים שאין להם יער לידם, אין להם מספיק בטחון לטרוף, הם לא מרגישים מספיק שהם במקומם - הם לא היימיש, אבל כשיש להם יער לידם יש להם יותר בטחון לטרוף, ולכן נעשה נס בתוך נס ונברא יער ונבראו דובים.

אומר ר' איצ'ל וואלוז'נר: זה אף מה שקרה במצרים כשהגיעה מכת ערוב, הגיעו כל חיות השדה - ממרחקים, כל הבעלי חיים שבעולם, אבל הם רחוקים מהיער שלהם; ממקור חיותם, מהמקום שהם רגילים אליו ומרגישים בו בבית, הם לא מרגישים מספיק היימיש, מספיק בטחון לטרוף! מה עשה הקב"ה? "ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם עליה" הקב"ה הביא את כל היערות של כל החיות לתוך מקום הישוב של מצרים, כל האדמה אשר הם עליה באה איתם למצרים, כדי שהם יוכלו לטרוף בבטחון, שירגישו היימיש, עם האדמה אשר הם עליה!!

ומהגמ' הזאת אומרים בעלי המוסר לומדים יסוד גדול במוסר: כלל הוא בדינו, גם כשצריך לעשות נס בדרך כלל עושים מה שהוא פחות שינוי טבע העולם - כמה שפחות שיהיה בזה נס, תכלית הבריאה היתה: ויעמידם לעד לעולם חוק נתן ולא יעבור, ולא יעבור - כמה שניתן לא משנים את חוקי הבריאה.

וכאן נעשה נס שנבראו דובים שיטרפו את אותם קטנים מנוערים מהמצוות, ושני דרכים היו לעשות זאת: יש אפשרות לברוא יער שלם שבו ירגישו הדובים בטחון ולא יפחדו, ויבקעו. ויש אפשרות לברוא רק דובים, ולשנות את הטבע של הדובים שיהיה להם בטחון לטרוף גם בלי יער לידם. בהשקפה פשוטה, מה נראה פחות נס, שינוי קטן יותר בטבע הבריאה? לא יותר קל לשנות את הטבע של הדובים מאשר לברוא יער שלם? ומדאמרינן, שנברא יער שלם כדי שלא יפחדו הדובים, אומרים בעלי המוסר: שרואים שיותר קל לברוא יער שלם, ויש בזה פחות שינוי הטבע, מלשנות טבע של דוב!! קל וחומר בן בנו של קל וחומר שלשנות טבע של בן אדם, הוא נס ושינוי טבע הבריאה יותר מבריאת יער שלם!!! ונמצאנו למדים: שכן אדם; כל בן אדם שבא כאן לעולם, נברא בשביל לשנות את הטבע - לשנות את טבע הבריאה!!! שינוי טבע יותר מבריאת יער שלם יש מאין!!! עד שבריאת יער נקרא פחות נס.

ובדרך צחות יש לומר: בבריסק אומרים, למה יצאו דובים? למה לא יצאו אריות, למה לא יצאו זאבים ונמרים? אלא שטעם הדבר איננו יודעים, אבל בעל כרחנו שהיה פה דין שיהיה דוקא דוב! [איך וויס נישט פאר וואס אבער ס'גווען דא א'דין פון בער]. ועל דרך זה יש לומר: דוב שמוכן לטרוף בלי יער, איז קין בער נישט - זה לא דוב, זה בריה אחרת, ופה היה דין שיהיה דוב.

אמר להם פרעה: אני מכיר את היהודים, הם עם חכם ונבון, מה אהרן עשה? הוא לקח תנין מקורי וע"י כישוף הפך אותו למטה, וכשהוא בא אלי עם מטה - זה היה כאילו יש לו מטה, זה היה תנין במקור שהוא הפך אותו למטה, וכשהוא השליך אותו בפני לארץ והפכו לתנין, הוא לא עשה מופת אלא כל מה שהוא עשה, הוא החזיר אותו למקור, הוא ביטל את הכישוף, וממילא אף מה שאח"כ כשחזר להיות מטה בלע את שאר המטות אין זה מופת, אלא פשוט הוא עשה פעם נוספת כישוף וחזר והפכו למטה, וכיון שבמקור זה תנין הוא יכל לבלוע את שאר המטות, ואין על זה את המגבלה של כשפים, ולכן פרעה התעלם מהאות והמופת.

אולם לכישוף מלבד המגבלה שדומם אינו יכול לבלוע ע"י כישוף, יש מגבלה נוספת: כישוף אינו מתקיים במים, כשהוא נוגע במים הכישוף מתבטל.

וכשהגיעה מכת דם, הקב"ה אומר למשה: לך אל פרעה בבוקר, והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, הקב"ה מדגיש למשה, איזה מטה תיקח? המטה אשר נהפך לנחש! ועם המטה הזה: נטה ידך על מימי מצרים ויהיו דם, את אותו מטה שפרעה אמר שאיננו מטה אלא הוא תנין במקורו ונהפך למטה ע"י כישוף, אותו תיקח, ואיתו נטה את ידך על מימי מצרים, ואעפ"כ המטה נשאר מטה! הוא לא חזר להיות תנין! ובזה נודע שהמטה הוא מטה במקורו והוא לא תנין - שלפיכך אף במים נשאר מטה - ובכל זאת הוא בלע את מטותם, אף שדומם לא יכול לבלוע ע"י כישוף, ובזה הוכח לפרעה שגם המופת של התנין לא היה כישוף אלא יד ה' הוא, ואעפ"כ: ויפן פרעה ויבוא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת, גם עכשיו - אחרי מכת דם, שנודע שהמופת של המטה לא היה כישוף, לא שת לבו לשניהם, גם למופת של התנין!

וע"פ דבריו הנפלאים יבואר עוד, שבמכת דם נאמר לשון מיוחד שלא נאמר בשאר המכות: ויך את המים אשר ביאור לעיני פרעה ולעיני עבדיו, בכל המכות לא נאמר שעשיית המכה היתה לעיני פרעה ועבדיו, ומדוע נשתנית מכה זו שעשייתה היתה לעיניהם?

אלא שבמכת דם מלבד עצם המכה שהיה בה שיהיו כל מימיהם דם, עוד היה בה תועלת: שעל ידי יווכח פרעה שאף המטה שנהפך לתנין היה מופת מאת ה' ולא היה כישוף, וזה נודע לו ע"י שראה שהכה במטה על היאור ולא נתבטל כישופו לחזור להיות לתנין, ולפיכך הכו על היאור במטה לעיני פרעה ועבדיו.

הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערוב, ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם עליה (ח, יז).

שני דרכים בביאור הפסוק שיהיה ערוב על האדמה

מה משמעות הלשון "וגם האדמה אשר הם עליה", ומה בא ללמדנו?

שני דרכים מצאנו בזה במפרשים: דרך אחת ידועה בשם הגאון, וכבר הקדימוהו הרבי ר' העשל בחנוכת התורה ור' שמשון הורסטרופולר: מבואר במסכת כלאים פ"ח מ"ה: שישנה חיה שנקראת 'אדני השדה' והיא הנקראת ידוע, ידעוני, חיה זו היא גם חי וגם צומח, היא מחוברת בטבורה לאדמה והיא רועה סביבותיה כאורך החבל, וכשרוצים להרוג אותה יורים בה חיצים עד שנפסק ונחתך חבל הטבור שלה, ובכך שחותכים אותה מהאדמה ומפסיקים את היניקה שלה היא מתה.

ובמכת ערוב נשתלחו כל מיני חיות רעות שיש, היה צריך להיות ערוב של כל בעלי החיים שיגיעו למצרים, ואיך הגיעה חיה זו - אדני השדה, הרי ברגע שמנתקים אותה מהאדמה שלה מיד היא מתה? עשה הקב"ה נס, והיא הגיעה יחד עם גוש האדמה שהיא מחוברת אליו! ולא נפסק מקור חיותה!

וזה ביאור הלשון "ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם עליה" גם האדמה שהיא מחוברת - עם האדמה היא באה!

להצטרפות לקבלת הגליונות והשיעורים:

 N0527683029@GMAIL.COM 0509127078